

Глава I

ФОРМИРАЊЕ 2. ВОЈВОЂАНСКЕ НОУ БРИГАДЕ И ЊЕНЕ ПРВЕ АКЦИЈЕ

Народноослободилачки покрет и борба народа и народности Војводине крајем 1942. и у току 1943. године развијали су се у светлу специфичне и сложене војвођанске ситуације и *крупних* војно-политичких успеха — као што су; поход групе пролетерских и ударних бригада са ЦК КПЈ и Врховним штабом у Восанску крајину, стварање Народноослободилачке војске, Прво заседање АВНОЈ-а — остварених у другој половини 1942. године у Југославији. Како су партијска организација и народноослободилачки покрет, нарочито у Бачкој и Банату, претрпели у протеклим годинама веома осетне губитке, престао је да функционише и сам Покрајински комитет. Зато је ЦК КПЈ, уочивши важност покрајинског партијског руководства, у више махова указивао на хитност решења тог проблема. Тај задатак је после погибије Жарка Зрењанина и Светозара Марковића — политичког и организационог секретара Покрајинског комитета — поверен Јовану Веселинову. Он је у јануару 1943. образовао Покрајински комитет КПЈ за Војводину, који је у пролеће и лето проширен новим члановима. Покрајински комитет је одмах предузео низ организационо-партијских и војно-политичких мера ради унапређења стања у партијским и скојевским организацијама читаве Покрајине и реализације задатака постављених од Централног комитета КПЈ и друга Тита 16. јануара

1943, као и на још ширем развоју народноослободилачког покрета и борбе. На иницијативу Покрајинског комитета почетком 1943, проширени су ОК КПЈ и ОК СКОЈ-а у Срему. Јула 1943. у Прхову је образован нови Покрајински комитет СКОЈ-а, у јесен те године формиран је Покрајински НО одбор и Иницијативни одбор Покрајинског одбора АФЖ, а у зиму 1943/1944. и Покрајински одбор УСАО Војводине. У Срему се средином 1943, реорганизују и стварају два ОК КПЈ и ОК СКОЈ-а: за источну и за западни Срем. У Бачкој се формирају нови обласни, окружни и срески комитети КПЈ и СКОЈ-а, а у северном Банату, такође, окружни и срески комитети КПЈ и СКОЈ-а, док ће се ОК КПЈ и ОК СКОЈ-а у јужном Банату формирати половином 1944. године. Таква организација спроведена је у власти, УСАО и АФЖ.¹

Под руководством Покрајинског комитета КПЈ за Војводину постигнут је снажан успон у развоју и изградњи органа народне власти и антифашистичких организација: формиран су нови одреди, бригаде и 16. војвођанска НОУ дивизија и ојачана њихова борбена активност и оперативно-тактичко искуство; учвршћено је морално-политичко јединство „фронта“ и „позадине“ и мобилисане нове људске и материјалне снаге читаве покрајине за борбу против окупатора и квислинга.²

Већ у априлу 1943. на иницијативу Покрајинског комитета од војвођанских ударних батаљона у источној Босни формиране су 1. и 2. војвођанска НОУ бригада. Половином маја по директиви Покрајинског комитета образован је Оперативни штаб НОВ и ПО за Војводину и Трећа група војвођанских ударних батаљона, која је убрзо преименована у 3. војвођанску НОУ бригаду. Када су наредбом Врховног штаба, 2. јула 1943, образовани Главни штаб НОВ и ПО Војводине и 16. војвођанска НОУ дршизија, 3. бригада је

¹ Ж. Атанацковић: „Срем у НО рату и социјалистичкој револуцији“ и његов необјављен рукопис „Војводина у НОР ш социјалистичкој револуцији“.

² Исто.

Политичко и војно руководство народноослободилачке борбе Војводине са секретаром ПК КП за Војводину Јованом Веселинавим Жарком (слева 3. клечи), командантом ГШВ Аћимом Груловићем (5. стоји) на обронцима Фрушке горе првих дана августа 1943.

заједно са 1. и 2. бригадом ушла у састав те дивизије. До краја 1943. године формиране су 4. и 5. војвођанска НОУ бригада, које са 1, 2. и 3. бригадом до краја рата дејствују ван територија Војводине.³

1. ШЕСТ ВОЈВОЂАНСКИХ УДАРНИХ БАТАЉОНА У ИСТОЧНОЈ БОСНИ

Одлука Окружног комитета КПЈ за Срем о пребацивању главнине 3. одреда (Сремског) у источну Босну била је оправдана и правилна. Она је имала ванредан значај за даљи развој народноослободилачког покрета и борбе у Срему, као и у другим деловима Војводине, а затим и у источној Босни. Такав историјски значај ове одлуке потврђен је и на окружном партијском саветовању одржаном децембра 1942. у Новим Карловцима (Сасе), недалеко од Инђије. Учесници овог састанка су закључили да су ванредни успеси НО

³ Исто.

покрета у Срему, довели до удруживања и даљег јачања борбених напора НО покрета у Срему, као и у другим деловима Војводине, с једне, и у источној Босни, с друге стране, а исто тако и до снажног учвршћења братства и јединства народа и народности ове две суседне области. У исто време преломни успеси НО покрета у Срему у 1942. означили су прекретницу у развоју НОП и борбе у читавој Војводини. Зато је већ тада дат предлог вшпим партијским и војним руководством да се од војвођанских бораца у источној Босни образује 1. и 2. војвођанска НОУ бригада.⁴

Баш у то време 3. одред боравио је у Бирчу издржавши веома оштру и дугу зиму. Поред борби против четника све до Романије у децембру и јануару, борци су стизали до изводе и војно-политичку обуку, да науче да користе топографске карте, да се оријентишу на земљишту и да одржавају партијске и скојевске састанке и четне и батаљонске конференције. Културне екипе су увежбавале и забавне програме, који су подстицали борбено и морално-политичко јединство бораца и народа.⁵ До њих су све чешће допирале вести да су се четници поново осилили на Мајевици и да чине нове злочине. Штабови 6. бригаде, Сремског и Мајевичког одреда доносе одлуку да оба одреда крену на Мајевицу. Но, пре тог покрета бригада и одреди су заједно са Бирчанским одредом извршили ноћу 16/17. јануара 1943, први напад на посаду села Цапарда, коју су сачињавали 5. батаљон 3. домобранског пука и нешто четника. После четворочасовне борбе наше јединице су се због јаког отпора повукле према Подборогову, са губитком од 35 мртвих и рањених бораца. Непријатељ је имао 16 мртвих, 4 рањена и 36 заробљених.⁶

Други напад 6. бригаде, Сремског, Мајевичког и Бирчанског одреда на Цапарде предузет је 25. јануара

* Исто.

⁵ Исто; Иво Матовић „Повратак ратника“, Народна армија, 1968, Зборник IV/10, стр. 603.

⁶ Исто.

1943. И он је завршен неуспешно после седмочасовног жилавог отпора непријатеља, чији су губици били 11 мртвих, 14 рањених и 62 заробљена, док су партизани имали 8 мртвих и 19 рањених.⁷

Ускоро су Сремски и Мајевички НОП одред кренули на Мајевицу, а затим у Семберију, где су водили борбе против мањих четничких групација и извели неколико успешних диверзија и заседа на непријатељске колоне. Тако је 18. фебруара 1943. у заседи у рејону Црвеног потока, на друму Бијељина—Драгајевац, нападнута 23. чета 6. домобранског пука јачине 105 домобрана и 7 жандарма. Акција је изведена изненадно и силовито, тако да је за неколико минута разоружано и заробљено 2 официра, 103 домобрана и 7 жандарма. Заплењена су 2 митраљеза, 7 пушкомитраљеза, 4 аутомата, 80 пушака, око 5.000 метака и знатне количине разне опреме. У Тобуту и Богутовом Селу нападнути су 22. фебруара четници Јеремије Лазића и Трифуна Петровића. Заробљено је око 160 четника и заплењено нешто пушака. За то време је 3. батаљон Сремског одреда порушио пругу Босанска Рача — Бијељина у рејону Даздарева и напао домобрански транспорт. Том приликом је заробљено 37 домобрана, а заплењено 20 пушака, 1 аутомат и нешто муниције.⁸

Из Срема, као и из целе Војводине, стизали су нови борци и каравани са храном. Најпре је у фебруару дошло 358 бораца, а 19. априла још 350. Трећем одреду је 23. фебруара на Ракином брду враћен и његов 3. батаљон, који је од пребацивања у источну Босну био у саставу 6. бригаде. Око 90 бораца из Војводине остало је у 6. и 1. мајевичкој бригади, у чијем су саставу учествовали и у бици на Сутјесци.

Сремски одред је 9. марта имао четири батаљона са укупно 756 бораца. Крајем марта и почетком априла у одреду је извршена реорганизација и преименован је у Групу ударних војвођанских батаљона. Група је најпре имала пет, а нешто касније формиран је и 6. ба-

⁷ Исто; Архив ВИИ, к. 86, бр. рег. 2/17.

⁸ Исто; Зборник IV/10, стр. 708 и Зборник IV/11, стр. 620, Архив ВИИ, к. 9, бр. рег. 15/2.

таљон, након чега је подељена на две групе: Прву, у чијем саставу су била три батаљона са шифром „Ф“, „Д“ и „М“ и Другу групу ударних војвођанских батаљона, такође од три батаљона са шифром „Г“, „С“ и „Р“.⁹

Петог априла у правцу Сухог Поља код Бијељине кретао се без обезбеђења 2. батаљон домобранског 6. пука. Домобрани и усташе су овај 6. пук подругљиво називали „пролетерска пуковнија“, јер су се његови војници, официри и јединице већ неколико пута у борби са партизанима брзо предавали, снабдевајући их на тај начин оружјем. У заседи код Сухог Поља налазила се Група ударних војвођанских батаљона и делови Мајевичког одреда. Одједном је са свих страна запуцало. Борба је кратко трајала. Непријатељ је имао 11 мртвих, 33 рањена и 185 заробљених. Заплењена су 2 топа, 2 минобацача, 5 митраљеза, 11 пушкомитраљеза и 58 пушака и аутомата.¹⁰

2. СВЕЧАНА СМОТРА У ТАВНИ КОД БРЂАНА ПОД МАЈЕВИЦОМ

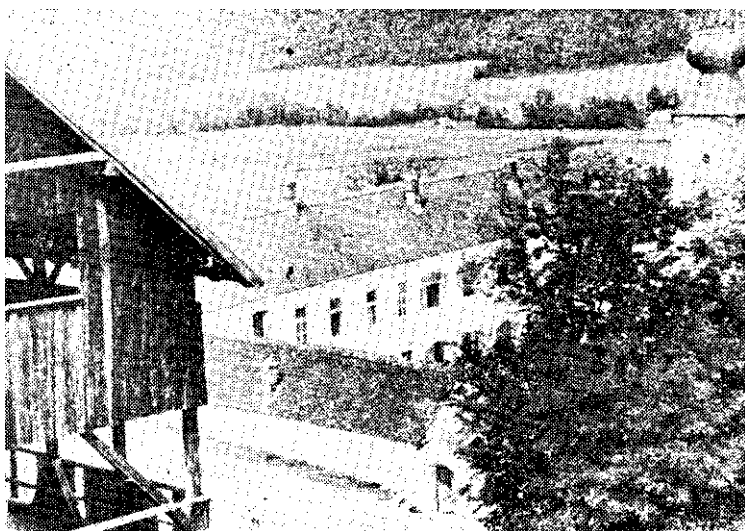
Бетар је шибао готово промрзле стражаре који су пред двориштем манастира Тавне и пред многим другим разбацаним кућама, као и по засеоцима мајевичког села Брђана нестрпљиво корачали по утабаном снегу. Застајкивали су повремено, провиривали у загрејане собе или осматрали околне прилазе, цупкајући у месту да би се бар мало загрејали.

У тесним собама са ниским таваницама, на готово истрињеној слами по цомбастом земљаном поду, лежале су десетине, водови и чете бораца двеју група ударних војвођанских батаљона.

Сутрадан, 11 . априла 1943, читаво двориште манастира Тавне било је ислуњено стројем од преко 1.130 бораца Прве и Друге групе ударних војвођанских батаљона и мноштвом народа околних села, који је ос-

⁹ Исто; „Петнаест војвођанских бригада“, Нови Сад, 1953 године; Архив ВИИ, к. 954, бр. рег. 1/8, 8/8.

¹⁰ Исто.

*Манастир Тавна у источној Босни где је формирана
2. војвођанска ИОУ бригада*

тавио своје послове и спустио се у Брђане да би присуствовао свечаној смотри и формирању 1. народно-ослободилачке ударне војвођанске бригаде.

Била су ту у ствари два строја. Три батаљона 1. војвођанске бригаде стајала су сада у свечаном строју. Њих су поздрављала три батаљона Друге групе ударних војвођанских батаљона, која ће само девет дана касније, 20. априла 1943, бити проглашена 2. народно-ослободилачком ударном војвођанском бригадом.¹¹

У строју 2. војвођанске НОУ бригаде, на почетку њеног дугог и славног борбеног пута, била су 563 борца и старешине, наоружана са 27 пушкомитраљеза, 3 миграљеза, око 480 пушака, десетином аутомата и пиштоља, 1 минобацачем 81 мм, 181 ручном бомбом и са преко 28.000 метака. Одећа и обућа бораца била

¹¹ Исто.

је скромна. Без шињела су их била 324, са слабом обућом 114, а потпуно босих 87 бораца.

У том првом строју у Брђанима и на дугом и хе-ројском борбеном путу 2. војвођанске бригаде до Цеља и Љубљане стајали су и корачали радници, земљорадници, службеници, ђаци и студенти. Тај први строј имао је преко 140 радника, 200 земљорадника, 100 занатлија, преко 20 ђака и студената и око 100 припадника других занимања. Тако су — уз раднике Јову Иванчевића, Бранка Радомировића, Драгу Дикића, Марка Николића, Павла Контића, Перу Кришковића, Николу Вуњака, Радована Орешчанина, Марка Танурџића, Душана Ђурића и друге стајали службеници Ђорђе Нинковић, Петар Релић, Драгутин Спаић и други. Поред колара Стевана Царевевића, кројача Стевана Јоџића, месара Влајка Романовића, бербера Цвеје Бошковића, рудара Трише Маричића био је трговац Ђорђе Обрадовић, трговачки помоћник Митар Станојловић, конобар Богдан Павичић, артиљеријски поднаредник Гавра Красојевић, чобанче Влада Обрадовић и Душан Ћосић. Уз земљораднике Драгу Груловића, Добривоја Ћирковића, Анку Матић, Илију Јовановића, Светислава Косановића, Анђелку Певац, Зору Миражић, Јлазу Петрикоу и друге налазили су се ђаци Добривој Радивојевић, Бранко Димитријевић, Нада Видицки, Стеван Жутић, Ђорђе Арбановски, Миленко Радованов, студенти Љубица Станимировић, Александар Бакић и други. Илија Милић, сељак — отац шесторо деце, оставио је породицу у Срему и кренуо у Босну, у борбу. То је учи-нио и Сава Секулић Теча из Михаљеваца и са троје деце и женом пошао у Босну. Момак је прекинуо „бећарску песму“, одложио рампаш и шљивовицу, напустио ждрепце и сурсане и са комшиницом девојком, која је оставила у орманима шотиш и дарове за удају, заједно кренуо и с пушком у руци стигао на Мајевицу.

Заједно са Србима Рајком Дураћем, Радославом Јазићем, Апком Матић, Костом Димитријевићем и другима, градиће братство и јединство међу борцима бригаде и у народу Хрвати Иван Кришковић, Анка Турк, Иван Бруња и други, Словаци Андрија Колаја, Иван Тумбас, Јанко Тотљак, Јанко Шални и други, Црногорци Павле Капичић, Зора Ђукановић, Олга ЈГаушевић-Пајковић, Арсо Мијовић, Марко Лакић и остали, Словенци Едуард Ребула, Алојз Дебељак и Јожа Штембергер, Муслиман Сулејман Омеровић, Мађари Иван Кижгатка, Ђура Њитрај, Пал Калмар, Јожеф Нађ и други, Руме Иван Гвозденски, Румуни Никола Омарјан, Илија Рођан и остали, Русини Митар Шандор, Нада Роман и други, Цигани Та-насије Филипов, Стеван Шаран, Жика Јовановић, Илија

Јовановић и други, готово из свих крајева Војводине и Југославије.

Раме уз раме са својим друговима корачале су, бориле се и стојички подносиле све тегобе рата и другарице: Драгица Атанасијевић, Милка Андрић, Анкица Брзак, Јелица Богић, Софија Бродалић, Софија Белић, Нада Видицки, Спасенка Вујановић, Цвета Враћешевић, Злата Вранов, Анка Војкић, Розина Вуковић, Драгица Гагић, Роса Гајић, Драгица Грујић, Милена Гајић, Владиславка Дунђерски, Лепосава Деврња, Мара Дреновски, Ехлшија Ђурђевић, Зора Ђукановић, Даница Жижак, Јелица Ерић, Зора Јанковић, Спасојка Јовановић, Даринка Јанковић, Зора Јурановић, Марица Корица, Катица Кузминац, Вера Крстић, Анка Матић, Дара Мертановић, Стана Милошевић, Милена Маринковић, Драгица Мишљеновић, Мара Капетановић, Аница Миловановић, Станојка Ђурић, Јелка Благојевић, Марица Јефтић, Милена Мрдаљ, Драгица Матковић, Мирјана Марковић, Јулка Мокош, Душанка Милинковић, Јелена Милинковић, Зора Миражић, Живка Миражић, Нада Николић, Јелисавка Николић, Славица Николић, Јованка Ненић, Иванка Остојин, Олга Лаушевић-Пајковић, Богданка Петковић, Ковинка Петровић, Гина Путниковић, Војислава Петронијевић, Веселинка Панић, Живка Петрић, Луција Поповић, Нада Роман, Софија Рибарић, Вука Радосављевић, Рајанова из Новог Сада, Милена Станковић, Георгина Станковић, Ружица Степановић, Славица Сантлић, Маца Селенац, Јулијана Сандић, Тина Спаић, Савета Стојаковић, Јелица Спасојевић, Олга Струјић, Нада Угрешин, Јелка Фербежар, Милена Цветиновић, Славица Црногорчевић, Аница Шатрић, Анка Шијачки, Јелена Мијалчић, Ката Станковић, Јованка Крцановић, Анка Турк, Меланија Кресојевић и многе друге.¹²

Свечана заклетва бораца 2. бригаде — да ће се упорно и доследно борити против окупатора и њихових домаћих слугу док се не ослободи цела земља — постала је симбол и завет и свих бораца који ће у бригаду касније долазити из Војводине, источне Босне и других крајева наше земље којима је бригада пролазила и у којима је дејствовала.

Главнину састава 2. бригаде на дан њеног формирања чинили су борци Срема, једног од жаришта ослободилачке борбе у Југославији. Били су то првобор-

¹² Из списка бораца 2. бригаде у Општинском одбору СУБНОР Сремска Митровица.

ци устанка и политички активисти, искусни ратници из ранијег Фрушкогорског, Подунавског и Посавског одреда и Босутске партизанске чете у Срему, али и бораца партизанских одреда и месних десетина, ударних и диверзантских група из Баната и Бачке. Сви су они ратну вештину савладали и проверавали је у борби с непријатељем, подједнако и стари и млади.

Штаб 2. бригаде у времену њеног формирања сачињавали су: командант Радослав Јовић Мишко, политички комесар Драга Дикић Вања, заменик команданта Марко Танурџић Шифтар, заменик комесара ЈБубица Станимировић Соња, начелник штаба Милван Кеслер, обавештајни официр Александар Бакић Баца (био је једно време референт оанитета), интендант Светозар Мунжић и референт санитета Марица Јефтић.

Командант 1. батаљона био је Миле Урошевић Риста, комесар Бранко Радомировић Жарки, заменик команданта Бранко Јанковић Муја, а заменик комесара Ђока Поповић Влада; командант 2. батаљона — Милан Јешић Ибра, комесар Војислав Живановић Џокеј, заменик команданта Радован Петровић и заменик комесара Живан Живанов Срце; у 3. батаљону командант је Жика Мијатовић, комесар Светозар Панић, заменик команданта Сава Ристић и заменик комесара Стеван Жутић.

Радослава Јовића Мишка, првог команданта 2. војвођанске бригаде, знао је готово сваки сремски борац. Рођен је 1921. године у подунавском селу Чортановцима, ка домаку Сремских Карловаца и Новог Сада, Мишко је од своје младости васпитаван на слободарским традицијама људи свога места и народа Срема, који су се вековима борили против најезда туђина, тлачитеља и угњетача. Априлски рат и окупација наше земље затекли су га у бившој војсци, одакле се по слому државе враћа у родно место. Ту се укључује у НО покрет и ради у припремама за оружани устанак. Половином 1942. године ступа у Подунавски НОП одред и учествује у свим његовим акцијама. Члан је КПЈ од новембра 1942. Када је одред после „велике офанзиве“ реорганизован у 2 (Подунавски) батаљон 3. одреда (Сремског), Мишко постаје оперативни официр тог батаљона и начелник штаба Сремског одреда и е њима, новембра 1942. прелази у источну Босну. На дан образовања Друге групе војвођанских ударних батаљона

*Радослав Јовић Миш-
ко, први командант 2.
војвођанске НОУ
бригаде*

Мишко је командант те групе, да би убрзо постао и први командант 2. војвођанске бригаде.

Своје војничко знање и партизанско искуство Мишко је настојао да и у новим, источnobосанским условима што пре улије у свест и срце сваког старог и новог борца. Тражио је од штабова, команди и бораца да дисциплиновано, храбро и одлучно туку непријатеља и да сремским партизанско искуство прилагођавају источnobосанским условима ратовања.

Друга војвођанска бригада је из дана у дан бележила нове и нове успехе у свом војно-политичком развоју и борбеној активности. И данас се Мишко и сви борци 2. бригаде сећају успешних борби на Мајевици, Бирчу, Посавини, Требави, Семберији и у нападу на Сребрницу, Власеницу, Зворник, Цапарде, Бијељину и друга места.

Када је, јула 1943, образована 16. војвођанска дивизија, Мишко убрзо постаје заменик команданта дивизије. У јулу 1944. након формирања 12. ударног војвођанског корпуса он је командант 36. војвођанске дивизије, да би ускоро једно време вршио дужност начел-

ника штаба 12. корпуса. Крај рата га је одвео у највише војне школе у земљи и СССР, док је његов послератни развој везан за наше ратно ваздухопловство.

После Мишка су команданти 2. бригаде били Сава Согић и Сулејман Омеровић.

Марко Тунурџић Шифтар, заменик команданта 2. војвођанске бригаде, рођен је 1915. године у доњосремском селу Дечу, недалеко од Земуна. Био је један од првих комуниста у свом родном месту, првоборац и организатор оружане борбе у овом региону Срема. Он ће од борца Подунавског НОП одреда, у који ступа јула 1942, проћи до краја рата кроз многе војвођанске јединице и обављати дужности: командира и команданта батаљона у 1. и 2. бригади, заменика команданта у 2. бригади, командат 1. сремског НОП одреда, Сремске и Банатске оперативне зоне и 13. војвођанске НОУ бригаде.

Тунурџић је своје богато партизанско искуство несебично преносио на потчињене штабове и команде. Као командант, нарочито у сремским и банатским условима, развијао је тактику брзих маневара, изненадних напада из позадине и на бокове непријатеља, развлачења његових снага и почесних удара, изненађења путем засада и друго.

После Шифтара су заменици команданта 2. бригаде били: Марко Милановић, Сава Согић, Ђуро Мариновић и Глиша Опачић.

Драго Дикић Вања, први политички комесар 2. војвођанске бригаде, рођен је 1916. године у фрушкогорском селу Иригу. По занимању је кројачки радник. Као првоборац, најпре је радио у припремама оружаног устанка у Иригу и широј околини, а затим је са оружјем у руци прошао славним путевима Фрушкогорског и Подунавског одреда све до њиховог пребацивања у источну Босну. Обављао је, углавном, политичке дужности, да би у 3. одреду (Сремском) новембра 1942. постао заменик политичког комесара и секретар партијске организације у 1. батаљону (Фрушкогореком) тог одреда. На тој дужности ће остати све до априла 1943. — до дана образовања Друге групе ударних војвођанских батаљона и 2. бригаде, када постаје њихов први политички комесар. Наредне, 1944. године прелази у Срем на дужност у одељење за заштиту народа — ОЗН-а.

Дикића је заменио Урош Остојић, а после њега су комесари 2. бригаде били: Павле Капичић, Арсо Мијовић и Јосип Влаић.

Љубица Станимировић Соња, заменик комесара бригаде и секретар бригадне партијске организације, члан КПЈ од 1940. године. Београдски је студент медицине и

члан одбора студентских организација на Београдском универзитету. После априлског слома старе војске и државе прелази у Крагујевац, где се одмах укључује у све облике активности КПЈ у припремама за оружани устанак. На вези је између Главног штаба НОВ и ПО за Србију и Окружног комитета КПЈ за Крагујевац, а уједно борац 3. чете Крагујевачког НОП одреда. Соња је ускоро преко веза партијске организације у Београду пребачена у Срем, у село Петровчић код своје сестре и зета Душана Вукасовића Диогена. И овде се одмах укључила у партијски живот и рад КПЈ на припремама оружане борбе. Одатле одлази у румски срез, где се ангажује на сличним пословима. Јула 1942. ступа у Посавски НОП одред и постаје политички делегат у воду Милана Јешића Ибре. По одласку Посавског батаљона (ранији Посавски одред) у источну Босну, 5. новембра 1942, Соња наставља партијско-политичку активност у румском срезу све до почетка 1943. године, када прелази у источну Босну и тамо се укључује у састав главнине војвођанских бораца. На дан формирања 2. војвођанске бригаде Соња је њен први секретар партијске организације и члан штаба са Мишком, Вањом и Шифтаром. На тој дужности остаје све до септембра 1943, када по одлуци Централног комитета КПЈ прелази у 3. војвођанску бригаду, очекујући могућност за пребацивање у западну Босну на дужност у 3. крајишку ударну бригаду.

Иза Соње су заменици комесара бригаде били: Миливој Антонијевић, Ристо Алексић, Бранко Радомировић.

Милован Кеслер, први начелник штаба 2. бригаде, предатни је комуниста из Боке которске. Њега ће на тој дужности после другог напада на Власеницу заменити Периша Грујић, а Перишу пред напад на Брчко Едуард Ребула, дотадашњи командант 3. батаљона бригаде. После Ребуле ће начелник штаба 2. бригаде постати Бошко Никшић.

Први референт обавештајне службе у 2. бригади био је Александар Бакић Баца, предатни студент ветерине и члан Универзитетског одбора студената Београдског универзитета. Он је најпре вршио дужност референта санитета бригаде. После Баце обавештајци бригаде били су Миленко Радованов Цига, Радомир Галовић Браца, Петар Јовановић, Марко Нинковић и други. Бацу је као првог референта санитета у 2. бригади заменила Марица Јефтић, а после ње Драгица Матковић и Роса Гајић.

Интендант бригаде је Светозар Мунжић из Доњих Петроваца, који је са Миливојем Релићем Маршалом и Славком Стаматовићем Арцапулом из Бешке, Николом Сладићем, Стојаном Стојнићем, Светозаром Матићем Ве-

сником, Илијом Арбановским, Стевом Косанићем, Бором Љапчевићем, Александром Милинковићем, Марком Радићем, Драганом Стајићем, Митром Шивићем, Проком Будимировићем, Иваном Жунићем, Стеваном Плавшићем, Николом Јовићем, Милом Чавићем Черчилом, Славком Суботином, Живком Ђурувијом, Богданом Павичићем, Душаном Даниловићем, Ђоком Видићем, Луком Јешићем, Славком Вукобровићем и другим интендантима брину о исхрани бораца и стоке, о опреми и муницији и о осталим борбеним и прехранбеним потребама 2. бригаде.

Командант 1. батаљона *Миле Урошевић Риста* је првоборац Подунавског НОП одреда, који је у борбама тог одреда у Срему и Подунавског батаљона Сремског одреда у источној Босни испојио велику храброст и партизанску иницијативу, командантску способност да организује и руководи. Његов заменик *Бранко Јанковић Муја*, земљорадник из Доњих Петроваца, био је командир 3. чете у Посавском НОП одреду, у 6. источnobосанској бригади и у Групи ударних војвођанских батаљона. Чврсто је карактера, у борбама ванредно храбар, а у часовима одмора и предаха весела. Комесар 1. батаљона *Бранко Радомировић Жарки*, кројач, родом из Јакова, предатни члан Урсових синдиката и један од првих активиста у свом селу у припремама устанка, борац с пушком у одреду, економ и комесар чете у Срему и источној Босни. Његов заменик је *Љока Поповић Влада*, пропагандиста и стрпљиви агитатор, ванредно широких погледа и образовања.

Командант 2. батаљона *Милан Јешић Ибра* из Доњих Петроваца је првоборац 1. посавског НОП одреда и командир његове 2. чете. У НОП се укључио 1941. године док је у Фрушкогорски одред ступио почетком 1942, када је постао и члан КПЈ. Ибра је стекао велико партизанско искуство у борбама у Срему и источној Босни. У строју 2. бригаде, као командант батаљона и касније као заменик команданта 6. и командант 7. војвођанске бригаде, Ибра ће израсти у врсног, вештог команданта и народног хероја. Његов заменик је *Радован Петровић Раде*, родом из сремског села Грабоваца. Он ће у борбама у Срему и источној Босни израсти до команданта батаљона, на којој дужности је и погинуо у једној борби бригаде на Мајевици. Комесар 2. батаљона је *Војислав Живановић Џокеј*, родом из Голубинаца, ђак земунске гимназије, скојевац и члан КПЈ, партијски и политички активиста у Земуну и својим Голубинцима, борац Подунавског НОП одреда, заменик комесара чете, комесар Подунавског батаљона Сремског одреда у Срему и у источној Босни. Воја ће у 2. батаљону 2. бригаде

бити први политички комесар, да би крајем 1943. године постао политички комесар 2. сремског НОП одреда, а у јануару 1944. политички комесар 6. војвођанске бригаде и коначно командант Артиљеријске бригаде 51. дивизије. Његов заменик и секретар партијске организације у 2. батаљону је *Живан Живанов Срце*, родом из села Прогара. Срце је био ванредно храбар борац, стрпљив, сталожен и упоран партијски радник. Надимак „Срце“ дали су му другови — саборци, због његове доброте и комунистичких врлина.

Командант 3. батаљона у првом свечаном строју 2. бригаде био је *Жика Мијатовић*, али ће га убрзо на тој дужности заменити *Едуард Ребула*, ванредно храбар борац, солидан познавалац војних питања, темељан организатор сваке акције и веома цењен од бораца и старешина 1. и 2. бригаде и 16. дивизије. Исто тако су борци ванредно ценили храброст, тактичност, непосредност и другарство заменика команданта *Саве Ристића*. Организатори активности партијске и скојевске организације, политичког и културно-просветног рада у 3. батаљону били су први комесар *Светозар Панић* и његов заменик *Стеван Жупић*, матурант из села Деча, активиста оружане борбе у свом месту и у Доњем Срему. Степа ће од комесара чете и комесара батаљона у рату израси до комесара бригаде. После рата ће обављати разне партијско-политичке и војне дужности у нашој морнарици.

На дугом ратном путу бригаде — преко Босне, Херцеговине, Црне Горе, Србије, Војводине, Мађарске, Хрватске, Словеније и Аустрије — читава је листа светлих ликова командира, заменика командира, комесара и њихових заменика у четама, као што су: Милан Аничић, Ђорђе Алимпијевић, Богољуб Аврамовић, Ђорђе Авакумовић, Лазар Алексић, Стојан Анђелић, Даница Арбановски, Илија Арбановски, Срета Аћимовић, Никола Аћимовић, Стеван Бабић, Алекса Бајаловић, Милош Бакић, Стјепан Балок, Мирко Баталов, Василије Бачић, Рајко Балановић, Сава Берисављевић, Јован Бабић, Ђорђе Билановић, Ика Бобић, Миленко Богдановић, Марко Бугарски, Јано Бодвиш, Љубомир Божић, Светозар Болманац, Давид Бркић, Ђорђе Бошњаковић, Љубиша Батањац, Ратко Босанчић, Живко Бребановић, Марко Бритвец, Миленко Бубало, Јован Бошковић, Милан Боговић, Синиша Богнер, Милорад Богдановић, Стеван Васић, Петар Велес, Пера Веселиновић, Веселин Видић, Боривој Вујић, Максим Вукадиновић, Душко Вучетић, Никола Вуњак, Димитрије Вуњак, Душан Вуњак, Ђорђе Вуњак, Нада Видицки, Нега Васић, Боривој Вукмирица, Душко Велисављевић, Душан Вишић, Душко Гагрица, Влада Гачић, Александар Гмизић, Павле Гојковић,

Обрен Грчић, Коста Грујић, Петар Гршић, Илија Гудурић, Стеван Гаврић, Душан Дамјановић, Милан Данојлић, Сава Девић, Лепосава Деврња, Добривоје Дејановић, Тодор Делић, Живко Дивљак, Ђуро Добрић, Живан Дугошија, Рајко Дураћ. Бранко Димитријевић, Никола Дозет, Жика Драгосавац, Илија Девић, Јован Дудић, Милан Драгојловић, Влада Ђурић, Никола Ђурђевић, Влајко Ђурковић, Јован Ерцеговац, Мирослав Жежанић, Радивој Живковић, Цветан Жунић, Златоја Жутић, Лаза Живановић, Боровој Зечевић, Никола Закић, Ђорђе Ибровчић, Марко Иванкић, Стевна Ивковић, Јован Иванчевић, Сава Игњатовић, Јован Јанковић, Владимир Јанковић, Слободан Јовановић, Стеван Јовановић, Стеван Јовичић, Драга Јуришић, Стеван Јоцић, Ђорђе Јовић, Тоша Јовић, Љубан Јовановић, Миливој Јовановић, Радован Јовановић, Бранко Јовић, Пера Јовановић, Веско Ковач, Јован Ковљанић, Никола Крајиновић, Душан Крстић, Василије Крстић, Пера Кришковић, Светозар Косанић, Киривој Кнежевић, Гавра Кресовић, Љубиша Кордулуп, Славко Кромпић, Лазар Кромпић, Милош Карастиновић, Јосип Ковачевић, Сава Костић, Василије Кнежевић, Срета Ковачевић, Павле Контић, Ђорђе Контић, Живсјин Контић, Урош Лазачски, Петар Лаалић, Цвеја Љубинковић, Сава Максимовић, Миливој Малбаша, Бранко Малетић, Бошко Мандић, Жика Мандић, Вукашин Марин, Немања Маринковић, Никола Марјановић, Славко Марјановић, Димитрије Матић, Светозар Матић, Стеван Мерга, Брачко Милак, Веса Миливојевић, Коста Милић, Стеван Милић, Павле Милованчев, Богдан Миловац, Стеван Милошевић, Михајло Милутиновић, Павле Милутиновић, Раде Миросављевић, Лазар Мишковић, Младен Младеновић, Жика Малетић, Петар Малетић, Бошко Малетић, Јован Матић, Дане Мандић, Мирко Мунђан, Момчило Молдован, Богдан Мушицки, Стеван Миодраговић, Анка Матић, Тривун Маричић, Никола Маринковић, Драгиша Недић, Коста Ника, Живан Николић, Здравко Николић, Сава Нинковић, Марко Нинковић, Ђорђе Нинковић, Ђорђе Ирижан, Богдан Новаковић, Марко Николић, Марко Новић, Тодор Новић, Милош Обрадовић, Обрад Обрадовић. Гавра Окановић, Влада Обрадовић, Ђорђе Обрадовић, Радован Орешчанин, Драгиша Павков, Нарко Пажин, Мирко Пајић, Оага Пајковић-Лаушевић, Здравко Пантић, Веса Пајчић, Слободан Пепин, Ђорђе Петровић, Петар Петровић, Драго Погрмић, Милош Половина, Лаза Продановић, Петар Поповић, Радивој Пријић, Стеван Протић, Емил Панић, Светозар Панић, Стева Павловић, Стеван Пушић, Сава Попов, Лаза Петрикоња, Бранко Пекић, Миле Ракић, Радивој Радивојевић, Марко Радин, Милан Радић,

Душан Радишић, Цвеја Радојев, Милутин Радојевић, Радован Радојчић, Живан и Милан Радосављевић, Бранко Радошевић, Радомир Рајшић, Тоша Ребић, Лазар Руњанин, Душан Радошић, Живан Радуловић, Стева Радиновић, ЈБуба Ранитовић, Митар Радивојевић, Раде Рађеновић, Стеван Радосављевић, Светозар Савић, Маринко Санадер, Миленко Славујевић, Миливој Станковић, Милан Содић, Ђока Спасојевић, Рајко Стакић, Митар Стојадиновић, Владимир и Живко Стојковић, Душан Суботић, Милован Савин, Јован Станишић, Марко Станисављевић, Стеван Станковић, Радован Славујевић, Живко Скакун, Бора Санадер, Митар Станојловић, Мила Стојковић, Ђока Станковић, Јанко Терек, Александар Тучев, ЈБуба Тадић, Драган Тадић, Мирко Тепавац, Бранко Ћирић, Живко Ћирић, Живко Ћуровија, Душан Ћосић, Славко Цветковић, Момчило Џвијановић, Стеван Царевић, Васа Шекић, Душан Шијачки, Рајко Штрбички, Јосип Шенер, Нићифор Шкрбић, Аца Чарубић, Реџо Чедић, Миливој Чубрило, Раде Чортан, Живко Цакула и други.

Многи од њих су на том ратном путу херојски пали, а многи ће израсти у батаљонске и бригадне руководиоце. Тако ће Сава Костић Хаиле и Василије Крстић Вале од командира чете у 2. бригади израсти до команданта бригаде, а Душан Ћосић до заменика команданта бригаде. Командири Емил Панић, Влада Обрадовић, Никола Закић, Гавра Красојевић, Илија Гудурић, Душан Вишић постаће команданти батаљона. Комесари и заменици комесара чета у 2. бригади Јован Иванчевић, Пера Јовановић, Митар Станојловић, Рајко Дураћ, Цвеја ЈБубинковић, Бранко Димитридевић, Милан Аничич, Стеван Гаврић, Драган Тадић, Анка Матић, Никола Вуњак, Никола Маринковић постаће батаљонски политички и партијски *руководиоци*.

Исто тако многи борци, десетари, командири водова и политички делегати израшће у командире, команданте и политкомесаре чета и батаљона. Други ће приграти своје бомбе, противтенковску пушку, топ, минобацач, пушкомитраљез и митраљез и с њима остати нераздрвојни до краја рата или до своје херојске погибиие. Тако ће се о херојским подвизима Раде Влајковића Вање, Николе Костића Жицара, Миливоје Станковића Зидара, Мирка Мунђана Цала, Владе Обрадовић Каменог, „Шерпице“, „Горког“, „Тичара“, „Буразера“, о бригадним митраљесцима и пушкомитраљесцима Душану Ћурићу Шилу, Ради Миросављевићу Шарцу, Драги Јуришићу Иксану, Гаври Цаићу испредати легенде. Шило је волео свој *пушкомитраљез* и није га испуштао из руку ни онда када је постао командир вода. У једном окршају на Коњским

водама, смртно погођен, пао је са својим пушкомитраљезом на грудима. Нишанцији Ћоси, младићу из Белегиша, нису другови запамтили име и презиме, али су о његовој храбрости остајале истините легенде после сваке борбе. Ћосин митраљез је замењивао десетину и вод, А таквих јунака као што су Ћоса, Сава брица, Шајкаш, Цапарде, Шарац, Шило, Иксан било је у 2. бригади много.

Партијска организација је руководила целокупном активношћу у бригади. Преко различитих облика рада подизала је борбену спремност, војностручно и идеолошко-политичко јединство чета и батаљона, развијала иницијативу и другарске односе, решавала многобројне задатке и проблеме који су се појављивали у животу бригаде на њеном ратном путу.

Бригада је на дан формирања имала 108 чланова КПЈ, 51 кандидата за члана КПЈ и 147 скојеваца, што значи да је сваки други борац био члан КПЈ, кандидат или члан СКОЈ-а.¹³ Заменик комесара бригаде Љубица Станимировић била је руководица целе партијске организације. Секретари батаљонског партијског бироа били су у исто време и заменици комесара батаљона. По четама, самосталним водовима и штабовима батаљона и бригаде постојале су партијске ћелије, са секретаром ћелије на челу. Овим ћелијама су били обухваћени комунисти из свих јединица и штабова. Скојевци у једној чети чинили су актив, а свим активима у батаљону руководио је батаљонски комитет СКОЈ-а.

На партијским састанцима свих ћелија, који су одржавани непосредно по формирању бригаде, највише је било речи о руководећој улози Партије и о одговорности сваке ћелије и сваког њеног члана за све што се у бригади ради. На радним састанцима партијских ћелија и актива СКОЈ-а разматрана су готово сва питања из живота и рада јединица и организација.

На теоретским састанцима ћелија и скојевских актива уочи и непосредно после образовања бригаде проучаване су директиве Централног комитета КПЈ и

¹³ Архив ИРПНЈ, бр. рег. 5416/V-13/43; Архив ВИИ, к. 966, бр. рег. 14/2; Иво Матовић „Повратак ратника“.

Покрајинског комитета КПЈ за Војводину и Покрајинског комитета КПЈ за БиХ, као и теме: КПЈ у народноослободилачкој борби и линија НОБ-а. Са кандидатима се радило групно или појединачно.

Основни задатак комесара и њихових заменика и бригадне партијске и скојевске организације био је развијање рада на свим подручјима, а посебно организовање политичког и културно-просветног рада у бригади и у народу. То је обухватало изучавање актуелних унутрашњих и спољнополитичких питања, обраду појединих тема и материјала о НОП-у и НОБ-у и анализу актуелних проблема у јединицама.

Скојевци и омладинци су били иницијатори и реализатори активности и штавише били су главна ударна војна снага бригаде. Они су чинили готово две трећине бораца и старешина. Међу скојевским руководиоцима у документима и сећањима спомиње се низ имена и ликова: Марко Бритвец, Јосип Шенер, Војислава Петронијевић, Лазо Петрикоња, Лаза Стојчевић, Јелица Спасојевић, Вељко Ковач, Јанош Бенеч и многи други.

Била је то генерација храбрих младих радника и сељака, ђака и студената, пркосних војвођанских момака и девојака. Међу њима је било доста скојеваца, а највише омладинаца који су тек навршили 15, 16, 17 и 18 година, као што су: Ђорђе Арбановски, Ђорђе Алимпијевић, Сава Аднађевић, Ђорђе Авакумовић, Милка Андрић, Стојан Богданић, Жика Бајић, Бора Бркић, Спасенка Вујановић, Васа Веселиновић, Стеван Васић, Цвета Враћешевић, Лазар Врачарић, Живко Дивљак, Мирослав Жеравић, Мића Ерцеговац, Лаза Козељак, Живан Кретић, Лука Мојсиловић, Васа Милић, Мирјана Марковић, Душанка Милинковић, Јован Мишчевић, Светозар Николић, Јован Никшић, Милан Остојић, Рада Пејчић, Славко Пурић, Савета Стојаковић, Милена Цветиновић, Бошко Чемерлић и многи други. Тако је Вукашин Гавриловић из Вишњићева напунио само 14 година живота, а био је у строју 2. бригаде већ у августу 1943; Стеван Марковић, ученик из Вашице, у бригади је од јула 1943. а тада је имао једва 14 година; Миланко Коички је имао само 13 година, када је септембра 1944. стао у строј бригаде; два Србина и један Румун, сва тројица ученици, Јован Живановић, Никола Омарјан и Ђока Станојловић имали су тек 16 година; 15 година су имали, а већ газили ратном стазом 2. бригаде од 1943. године Марко Бабари-

кин, Стеван Косанић, Ђорђе Нинковић, Драго Пограмић, Дана Пауновић, Софија Рибарић, Недељко Радојевић, Душан Тешанкић. Само годину живота више, 16 година, имали су, а били такође у строју бригаде 1943. године: Лазар Армаковић, Драгица Гагић, Гојко Ђорђевић, Стеван Јовановић, Бранко Јанковић, Игњат Лончаревић Немања Милинковић, Јован Мишчевић, Живан Познановић, Здравко Радосављевић, Благоје Сандић, Миленко Тадић, Јован Угрешић, Драгољуб Чемерлић, Васа Спасојевић, Александар Возаревић, Светозар Пејчић, Здравко Станишић и други. Многи од њих ће на дугом и херојском пута 2. војвођанске бригаде храбро погинути, али ће многи постати неустрашиви бомбаши и митраљесци, курири и обавештајци, командири, команданти и политички комесари.¹⁴

3. ВОЈВОЂАНСКА ПАРТИЗАНСКА ТАКТИКА И У ИСТОЧНОЈ БОСНИ

Вест о формирању 1. и 2. војвођанске НОУ бригаде у источној Босни брзо се пренела с Мајевице до Срема, Баната и Бачке. О томе су комунисти и скојевци говорили на партијским и скојевским састанцима и на конференцијама и митинзима с народом. Са бригадама сви су се осећали некако јачи и јединственији. Нови борци — добровољци пријављивали су се свакодневно и тражили да иду у Босну у бригаде. Око њиховог одласка из Војводине и пребацивања каравана кола са храном и одећом, лековима и поклонима „нашим бригадирима“ више није било тешкоћа. Јединствени народ нису могли зауставити ни непријатељ, кога је било у упориштима и који је предузимао офанзиве против партизана, ни тешкоће око преласка пруге Београд — Загреб и река Дунава, Тисе и Саве. Бригаде, које су изазвале и живљу активност партизанских одреда на подручју Војводине, биле су и организационо и кадровско језгро за стварање нових јединица, за развијање и усавршавање партизанске тактике ратовања и учвршћивања другарства, братства и јединства између народа Војводине и других југословенских народа и народности.

¹⁴ Спискови бораца 2. бригаде у Општинском одбору СУБНОР Сремска Митровица.

Фебруара 1944. штаб 2. војвођанске НОУ бригаде. С десна у лево: Радослав Јовић, командант, Љубица Станимиртовић, члан Политодјела, 16. дивизије, Миленко Радованов, обавештајни официр, Павле Капичић, политички комесар, Миливој Антонијевић, заменик политичког комесара и Сава Согић, заменик команданта

Одмах после оснивања 1. и 2. војвођанска бригада наставиле су дејства у Семберији, на Бирчу, у Посавини и на Мајевици. Нападале су немачке, домобранске и усташке посаде, колоне и транспорте, водиле борбу са четничким групама, мобилисале борце, развијале политичку и културно-просветну активност у народу и помагале организацијама народноослободилачког покрета у обављању њихових сложених задатака.

Војвођанска (равничарска) партизанска тактика нашла је овде широку примену, али је из дана у дан добијала и нове елементе.¹⁵ Та тактика ратовања се

¹⁵ То је наша тактика ратовања, која је у току НОР-а примењивана у Војводини, као и на другим равничастим територијама.

заснивала на кратким и изненадним нападним дејствима у комбинацији са сталним маневрима и маршевима, ради избегавања удара главнине снага непријатеља као и ради избора погоднијих ослонаца за нове и нове нападе. Јер свако мировање, дуже или краће, представљало је смртну опаеност за опстанак и развој партизанских јединица у војвођанској равници. Тако су банатски и бачки партизански одреди у 1941. и 1942. години, веома често нападани и разбијани од негтријатеља само због тога што су више мировали, а мање нападали. Исто тако, док су се Фрушкогорски и Подунавски НОП одред у првој половини 1942, највише задржавали на Фрушкој гори, све акције непријатеља биле су управљене у том правцу, ради њиховог окружења и уништења. Чим су ови одреди почели нападати и маневровати на читавом подручју Срема и, упоредо с тим, развијати акције месних десетина, ударних и диверзантских група и народа, непријатељске јединице су се нашле у пауковој мрежи наших војних напада, заседа, диверзија и маршева. Не знајући где су наше главне снаге, непријатељ је морао распарчавати и развлачити сопствене снаге да би држао и покрио читаву територију. Партизанима је то омогућавало да га ослабљеног туку у упориштима, при покретима ради одржавања везе са тим упориштима, као и при транспортима ради груписања за извођење већих офанзивних операција. Главни удари наношени су непријатељу тамо где је он у датом моменту био најосетљивији и где се постизао највећи војно-политички успех. Наше мање снаге би, у комбинацији са месним десетинама и организацијама народноослободилачког покрета, на пример, нападале неку ослабљену посаду, док би се главнина партизанских јединица у исто време пребацивала са Фрушке горе у доњи Срем или Босутске шуме, да би брзо и изненада извршиле удар на друго непријатељско упориште и неку његову колону или транспорт.

За сталне покрете, бројна и разноврсна нападна дејства на читавом подручју Срема, где је врло као у кошници (само у једном месецу извођено је по 100 до 300 напада), другу карактеристику војвођанске пар-

тизанске тактике чинили су борбени пореци и избор часа за напад ради остварења изненађења. Готово редовно су борбени пореци били у линији, у једном ешелону или у 2—3 нападне колоне. Њима се најкраћим путем ишло директно ка одређеном објекту нападнутог места у сврху брзог решења борбе у нашу корист. То су чиниле наше мање снаге у комбинацији са ударом споља, али и убацавањем мањих или већих група бомбаша и митраљезаца, водова и чета, активирањем месних десетина и војно-политичких организација. Напади су претежно извођени ноћу, али је и ту вршено померање напада да би се непријатељска посада потпуно изненадила. У нападима на неку непријатељску посаду, главнина наших снага најчешће би сачекала интервенцију непријатеља из најближих, увек јачих упоришта, која је стизала најкасније за пола часа. Ту је, с обзиром на рељеф и откривеност земљишта и проходност у свим правцима, било увек значајно извршити такав распоред и груписање, да највећи део главнине буде на правцу са кога ће бити упућена најјача интервенција. Зато је овде обавештајна служба наших јединица, симпатизера и активиста имала изванредну улогу. Здружене шти раздвојене наше снаге које су чекале непријатељску интервенцију изабрале би најповољније положаје (канал, мостови, салаши) и постављале се у заседу. Изненађење, снажни и брзи удари с фронта, у бокове и позадину, обухватни и обилазни маневри морали су донети решење у нашу корист за најкраће време. Јер, свако дуже задржавање наших јединица ишло је само у прилог непријатељу, који је, користећи распоред својих јаких посада и проходност земљишта, брзо довлачио нове снаге и настојао да окружи или гони наше јединице. Да би се то избегло све наше снаге су се, после кратког и изненадног напада, брзо извлачиле и удаљавале и до 50 км од места борбе.

Веома развијени облици нападних дејстава партизанских јединица у Војводини, посебно у Срему, биле су заседе и диверзантске акције или комбинације заседа и диверзија на непријатељске транспорте људства и материјала железничким, друмским и воденим

комуникацијама. Изводиле су их све партизанске јединице, месне десетине, ударне и диверзантске јединице, активисти и припадници народноослободилачког покрета у селима и градовима. Под наш удар су долазиле не само магистралне саобраћајнице Београд — Загреб, Београд — Суботица, Београд — Кикинда, Петровград — Темишвар или транспорти на великим рекама Дунаву и Сави него и сви други комуникацијски и телеграфско-телефонски објекти и саобраћајнице којима се користио непријатељ. Тактички поступци јединица НОВ и ПО, месних десетина, ударних и диверзантских група, активиста и припадника народноослободилачких организација чине богату ризницу искустава у организовању и извођењу ових акција. Тиме су непријатељској живој сили, техници и материјалним потребама наношени веома велики губици.

Мада се одбрана у Војводини, посебно у Срему, најчешће избегавала, нарочито када се радило о надмоћнијим снагама непријатеља, она је примењивана при обезбеђењу напада на насељено место, у борби против покретних јединица и казних експедиција, или кад су партизанске јединице на одбрану биле приморане, у одбрани слободне територије итд. Основни циљ наше одбране био је увек сачувати снаге и народ, спречити брз продор непријатеља на ослобођену територију, обезбедити нападна дејства и одбрану у окружењу са ограниченим временом — док не падне ноћ и док се не изврше припреме за пробој. Наша одбрана се одликовала сталном нападном активношћу и иницијативом, разноврсним облицима маневара, краћим и дужим маршевима ради удара у бок и позадину непријатеља.¹⁰

Таква, богата и разноврсна тактичка искуства војвођанских партизанских јединица почела су се примењивати и у источној Босни. У исто време у новим условима стицана су и нова искуства. Овде су маневарско и брдско-планинско земљиште и његов рељеф, удаљенији распоред јачих непријатељских посада и

¹⁰ Петар Матић и Јован Штоковац, дипломски радови у ВВА; Коста Нађ, Срета Савић и Жарко Атанацковић „Трећа југословенска армија“, необјављен рукопис.

каналисаност праваца кретања непријатеља пружали знатне погодности војвођанским партизанским јединицама при нападу на посаде, при заседама на колоне и за диверзантске акције на саобраћај и везе непријатеља. Војвођанска партизанска нападна тактика богатила се новим искуствима: ангажовањем главнине снага у нападу на непријатељску посаду, а мањих снага на обезбеђењу; издашним коришћењем земљишта за заседе, диверзије и одбране са ограниченим циљем; нападима и дању и ноћу; извођења земљиштем скривених марш-маневара ради груписања снага за нападе и повлачења. То се убрзо потврдило на Сребреници, Драгаљевцима и другим акцијама.

Борбе 2. бригаде у периоду непријатељског потхвата у Семберији и жалбе генерала Исера

После формирања 2. бригада се једно време задржала у Семберији и на Мајевници. Док је 1. бригада усмерила дејства око комуникације Брчко — Тузла, 2. бригада је делом снага извршила, 24. априла 1943, диверзију између Босанске Раче и Бијељине, и уништила локомотиву и 7 вагона путничког воза. Саобраћај је био обустављен 12 дана. Заробљено је 15 домобрана и 10 легионара, а заплењено 18 пушака, 1 пушкомитрафез, 2 пиштоља, 500 метака и знатна количина друге опреме. Нешто касније, 30. априла, једна чета из 2. бригаде у заседи на друму Брчко — Челић запленила је један аутомобил и заробила његову посаду од 4 легионара. Заплењена је знатна количина новца и цигарета.¹⁷

Реагујући на нападне акције војвођанских бригада и Мајевичког НОП одреда у Семберији и Посавини, домобранска 3. дивизија је од 3. до 16. маја 1943. предузела противофанзиву на наше јединице и то: 3. домобрански пук „група Сјевероисток“ од Босанске Раче према Бијељини, а Тузланска бригада и други делови „групе Југ“ од Тузле ка Бијељини. Готово петнаест дана су се наше јединице носиле с непријатељем

¹⁷ Зборник IV/13, стр. 198, Архив ВИИ, к. 9-А. бр. рег. 12/1.

— дању га сачекивале у заседама, а ноћу ишчезавале и забацивале се у његову позадину ради припреме нових напада. Тако су делови 2. војвођанске бригаде, заједно с Мајевичким одредом, 7. маја сачекали у рејону Мркодола и Забрђа „групу Југ“ (1. батаљон 5. пука, 2. батаљон 3. пука и 3. домобрански батаљон 10. пука) и у веома оштрој борби убили и ранили око 50, а заробили 22 домобрана. Заплењено је 20 пушака и 1 митраљез. Наши губици су износили 5 мртвих и 5 рањених.¹⁸

Командант 3. домобранске дивизије генерал Исер био је приморан да се жали како „... у околини Бијељине комунисти имају подршку у самом народу, који их обавјештава о кретању наших снага, те отворену борбу са јачим нашим снагама избјегавају, врше нападе дочекујући их засједама, на дјелове бројчано слабије. Из ових разлога потхвати у околини Бијељине остали су без нарочитих успјеха у већини случајева...“¹⁹

Нови борци и каравани са храном из Срема

Нови борци и каравани са храном су стално пристизали из Срема. Крајем маја Трећа група ударних војвођанских батаљона, односно 3. војвођанска бригада, прихватила је у рејону Суботишта, Манђелоса и Шулама више од 1.100 нових бораца и преко 100 кола разноврсних намирница из целог Срема и, пошто је код Кузмина прешла комуникацију Београд — Загреб, стигла у Босутске шуме. Одмах је разбила и одбацила два домобранска ловачка пука и један комбиновани батаљон Немаца, домобрана и усташа у рејону Лисника и Сремске Раче, осигурала пребацивање транспорта у источну Босну и допратила га до 1. и 2. војвођанске бригаде, а затим се вратила у Срем и ту наставила дејства.

¹⁸ Зборник IV/13, стр. 198, 820; Архив ВИИ, к. 966. бр. рег. 1/1; к. 9-А, бр. рег. 12/1.

¹⁹ Архив ВИИ, Војна релација 3. домобранске дивизије за април, мај и јун 1943; Архив ВИИ, к. 86, бр. рег. 6/17; Зборник IV/12, стр. 634.

Прихват нових бораца и 100 кола хране био је у жеку борби 1. и 2. бригаде са непријатељем око Бијељине и у току њиховог пребацивања за Бирач и Шековиће. Борци обе бригаде су прошли већ познатим стазама из Семберије преко Мајевице и Јелице ка Бирчу и Шековићима. Међутим, новим борцима из Срема све је то било непознато. Села Бродац, Батковић, Балатун, Свињаревац, Црњелово и друга која се налазе уз Саву и на прилазима Семберији тек су им наговештавала праву Семберију — валовиту и испресецану путевима и стазама, воћњацима и шумарцима.

Марш је био веома напоран, готово без предаха, да би се што пре избило на Мајевицу, која се тих мајских дана све јасније оцртавала. Многим новим борцима, оптерећеним шареним торбама и ранчевима, још напуњеним шункама, сланином, прасетином, пилетином и колачима што су им мајке спремиле за далеки пут, тешко је падао дуг усиљени марш. Неки од њих нису целог живота пешке превалили тако дуги пут,

Село Суботиште у Срему, маја 1943. Транспорт нових бораца и хране за источну Восту

од доњег Срема и Подунавља, Фрушке горе и Босутских шума до Јелице, која им се чинила веома високом планином. Тек трећег дана марша угледали су пространу зараван — надморске висине око 600—900 метара. Био је то Бирач — слободна партизанска територија. Борци бригаде и нови добровољци су се разместили у Шековићима и околним засеокима. После дужег одмора приетупили су сређивању одеће, опреме и оружја. Ту су се 1. и 2. бригада попуниле и реорганизовале. Рањени и болесни борци су размештени по кућама и базама; оживео је политички и културно-просветни живот у јединицама и народу; вођене су и прве одбрамбене борбе са непријатељским посадама у Кладњу и Власеници, које су вршиле новремене испаде према Шековићима ради извиђања.²⁰

Борбе у Шековићима и ослобођење Сребренице

Баш у ово време око 120.000 Немаца, Италијана и домаћих квислинга стезали су обруч око 20.000 бораца Оперативне групе дивизија НОВЈ са ЦК КПЈ и Врховним штабом у бици на Сутјесци. Добивши о томе обавештење преко радио-станице „Слободна Југославија“, војвођанске бригаде су појачале нападе на непријатељске посаде и колоне и предузеле још интензивније рушење комуникација, ометајући транспортовање непријатељских трупа у рејон дејстава Оперативне групе дивизија НОВЈ. Али непријатељске снаге су и у источној Босни — да би се супротставиле офанзиви пролетерских јединица која су се пробијале из обруча на Сутјесци и појачаном притиску војвођанских бригада — предузеле 6. јуна 1943. офанзиву против 1. и 2. војвођанске бригаде и Бирчанског одреда на Бирчу, под називом „П-отхват Шековићи“. Више од десет усташко-домобранских батаљона (око 10.000 војника) из 1. стајаће усташке бригаде, 15. домобранског пука, Тузланске бригаде, 369. легионарске

²⁰ Ж. Атанацковић „Војвођански пролетери“.

дивизије и друге јединице изводило је концентричан напад према Бирчу и Шековићима.²¹

Најжешће борбе које су водиле 1. и 2. војвођанска бригада биле су на Тепену, Борогову, Јелачу и Рудишту. Ту су борци и старешине обе бригаде испојили масовно јунаштво. Смењивали су се напади и противнапади, понекад директни судари и борба прса у прса. Борци су заустављали по неколико енергичних налета непријатеља, мада је сваки имао једва по десетак метака. Тек 7. јуна увече штабови обе бригаде и Бирчанског одреда доносе одлуку да главнина наших снага изведе маневар и нападне непријатељску посаду у Сребреници. То је био вешт маневар, комбинован с маршом дугим 50 километара и срачунат на то да се главне непријатељске снаге одвуку од Бирча, односно да се нападом на посаду Сребренице дође и до новог оружја и намирница, који су били неопходни нашој војсци, рањеницима и народу слободне територије Бирча.

Оставивши део јединица у Бирчу ради везивања непријатељских снага које су изводиле „Потхват Шековићи“, главнина 1. и 2. војвођанске бригаде и Бирчанског одреда је, пребацујући се ка Сребреници, 8. јуна избила на Сикиру, западно од Власенице, а увече наставила марш ка Помолу и Подгају.

„... Нашу политичку опредељеност за борбу против окупатора и домаћих квислинга уопште“ — сећају се тог догађаја Милан Јешић, Воја Живановић, Светозар Панић, Стеван Жутић — „тада је надахћивала и наша жеља да освегимо наше погинуле и рањене другове, затим, жртве народа Бирча и невоље болесних и рањених другова, који су се морали склањати под земљу у време „Потхвата Шековић“, у коме су учествовале и усташке снаге из Сребренице. Сем тога, недостајале су нам пушке, муниција и одећа за нове борце. Све то подстицало нас је и уливало нам је снагу, тако да дуг и напоран марш нисмо ни осетили. Задатак нам је био јасан и сви смо хитали да што пре избијемо пред Сребреницу и да одлучно почнемо јуриш на њену посаду, на злогласне усташе...”

²¹ Зборник IV/14, стр. 300, 450, 477, 551; Ж. Атанацковић: „Срем у НО рату и социјалистичкој револуцији“ и „Војвођански пролетери“, Архив ВИИ, к. 24, бр. рег. 6/1.

Напад је почео ноћу 11/12. јуна 1943. на ојачану чету 29. усташког батаљона и нешто оружника. Батаљони су до зоре упали у град и заузели све бункере и утврђене зграде сем жандармеријске станице и среског начелства, одакле су се усташе жилаво браниле. Друга чета 1. батаљона 1. бригаде успела је да продре у зграду среског начелства и да овлада првим спратом, али се даље није могло. Тада је батаљону наређено да извуче борце и зграду запали, што је убрзо и учињено. Негде око два сата после подне пробијало се потоком према Братунцу око 100 усташа и жандарма. Вешто организујући ватрену заштиту, бранилац се по деловима свио у колону и појурио потоком. Међутим, тај пролаз од болнице је затварао 2. (Ибрин) батаљон 2. бригаде. У судару су погинула 34, а рањена 23 непријатељска војника. Они су са натученим шлемовима и са оружјем на готовс, дословно срљали у смрт, бацајући на све стране бомбе и галамећи на сав глас. А како је добар део Ибриног батаљона био у непријатељским униформама, дошло је до метежа, до ситуације у којој само познаник на доброг познаника није дизао нож или окретао цев. Тек када је тај кркљанац приведен крају, кад су проговорили „живи језици“, Војвођани су схватили откуд непријатељу таква сила удара и храброст. У ствари непријатељски војници су се, уочи покрета на пробој напили рума из залиха власника сребреничког дућана. И јуришали су „под пуним гасом“. У том судару и 2. батаљон 2. бригаде је имао и први озбиљнији сусрет с непријатељским авионима, који су надлетали кањон и бацили на десетине бомби, од чијих је експлозија одјекивала долина. То је ситуацију чинило још драматичнијом.

О томе командант 2. батаљона Милан Јешић Ибра каже:

„... Ми смо са 2. батаљоном све разјурили из болнице. Усташе су се пре пробоја добро напиле рума и потоком према Братунцу јуриле као чопор говеда са испаше. Прва чета Владе Обрадовића Каменог, постављена у заседу на том правцу, сачекала их је и обасула снажном ватром. Камени је шчепао пушкомитраљез и из стојећег става почео шарати по групама усташа. Потоком је био сав крвав од рањених и погинулих. Поједини

непријатељски војници су за тренутак застајали, хватали заклоне и обасипали ватром наше борце. Међу првима на нишану био им је Камени. Закачио га усташки метак у ногу. Притрчала му болничарка Аница Миловановић-Црна, родом из села Прхова. Била је то осамнаестогодишња девојка, млада и лепа, а што је најважније веома храбра. Аница је у том кошмару наше и непријатељске ватре и измешаности наших бораца и усташа дограбила Каменог, извукла га и превила. Камени је био љут што мора у бригадни санитет, а Аница је мало касније стигла да нам од заплењеног брашна испрече и крофне. Прегледали смо се и добили дизентерију..."

Непријатељ је у Сребреници изгубио око 60 људи. Наше бригаде су заплениле знатне количине оружја, муниције и опреме, па су многи борци који су дошли из Срема одмах наоружани. На нашој страни је било 20 мртвих и 15 рањених бораца. Велике количине хране и другог заплењеног материјала евакуисане су у Бирач, а од тога је прилично подељено народу. Оно што је било најбоље добили су рањеници и болесни другови.

„... Ми диверзанти" — вели Павле Контић Макс — „добили смо пуна кола муниције. После смо из ње вадиле експлозив за наше диверзантске акције... Сели ми на ту муницију и удаљавамо се од Сребренице... Одједном ево ти лекара бригаде Едварда Херцега... Пита ме да ли може са нама да се повезе... Може — одврађају му Макс и Херцег седе на муницију. Поче да нам испитује шта је то у колима. Макс му хладнокрвно одговори, да су кола пуна муниције, мина и експлозива... Херцег се промешкољи и одједном скочи..."

— Шта, куда докторе? — повика Макс. Херцег му одбруси кратко:

— Ја сам једном био на мини маја 1943. у Босутским шумама, само је та мина дигла воз у ваздух, а шта би тек било са тим вашим тањигама да све ове мине експлодирају?..."

Сребреница је била први напад новоформираних војвођанских бригада на веће насељено место. Уједно то је била прва Камењарова и Мишкова победа и казна пуковнику Копачину, команданту домобранског 15. пешадијског пука, за сва недела која је починио народу Бирча у „Потхвату Шековићи". Друга „наплата дуга" је убрзо уследила у рејону Рудишта, када су

се обе бригаде и Бирчански одред враћали из Сребренице ка Шековићима. У јуришима и противјуришима и у борби прса у прса непријатељу су нанесени губици од 70 мртвих и рањених. Нама је 1 борац погинуо, док је 13 рањено. Већ 18. јуна главнина обе бригаде и Бирчанског одреда изненадила је недалеко од Шековића две чете домобрана, заробила 140 војника и запленила 100 пушака, 6 митралеза, 8 пушкомитраљеза и знатне количине муниције.²²

Победа код Драгаљевца и Угљевика

Док су се главнине 1. и 2. војвођанске бригаде и Бирчанског НОП одреда налазиле у Бирчу и у нападу на Сребреницу, 1. батаљон 2. бригаде и Мајевички НОП одред остали су на Мајевци, а често су силазили и у Семберију. Већ искусни сремски борци Миле Урошевић, Бранко Радомировић, Бранко Јанковић и Ђока Поповић брзо су се договорили са Курјаком — командантом Мајевичког НОП одреда. Када је, 11. јуна 1943, главнина 1. и 2. бригаде хитала ка Сребреници, 3. домобранска пуковнија, без свог 2. батаљона, кренула је из Брчког према Бијелини. Међутим, у рејону Драгаљевца Курјаков одред и 1. батаљон 2. бригаде припремили су јој заседу у виду потковице. Изненађење је било потпуно. За само неколико часова борбе заробљено је преко 1.200 војника, подофицира и официра са командантом пука на челу. Заплењено је 900 пушака, 30 пушкомитраљеза, 9 митраљеза, 5 топова, 1 минобацач и знатна количина муниције и друге опреме. Одмах после тога, 16. јуна 1943, ликвидирана је и посада Угљевика, где је заробљено или погинуло око 100 домобрана и 230 усташких милиционара.²³ И у једној и у другој борби до пуног изражаја дошла су искуства из претходних борби и акција, тзв. „војвођанска тактика“ и иницијатива и храброст наших бораца и старешина.

²² Исто; Зборник IV/14, стр. 551; Архив ВИИ, к. 86, рег. ир. 11/17; изјава Анице Миловановић Црне.

²³ Исто; Зборник IV/14, стр. 377, 386 и 396; Архив ВИИ, к. 86, бр. рег. 11/17; Изјава Николе Маринковића Морнара.